40-5

ВЛАДИМИР БАРАЕВ

2908

АЛИ-ПАТТĂР

ВЛАДИМИР БАРАЕВ

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР
экземпляров
ПОЛУЧЕНЫ
1941 г.

АЛИ-ПАТТĂР

Ўкерчĕкĕсем
П. Сизовăн

ЧАССР ГОСУДАРСТВО ИЗДАТЕЛЬСТВИ
ШУПАШКАР ■ 1940

Ĕлĕк-авал çĕр çинче
Аслă Атăл хĕрринче,
Пурăннă, тет, пĕр чухăн:
Тăхăр ывăл çемьинче
Пулнă, теççĕ çав çыннăн.
Те телейлĕ пулманран,
Те инкек-мĕн нумайран,
Хайхи тăхăр ывăлран
Пĕр ывăль те утайман,
Вăтăр çула çитиччен
Ура çине тăрайман.
Ир пуçласа çĕрлеччен
Çав çын пĕччен ĕçленĕ.
Тăхăр ывăл утайман,
Алла ним ĕç тытайман,
Пулнă пурте утаман,
Анчах уссийĕ пулман.

Мĕн-мĕн туса пăхман-ши,
Çак инкеке сиресшĕн,
Мĕн чул куççуль юхман-ши,
Карчăкпала старикĕн?
Киреметне чӳкленĕ,
Туррине те пуççапнă,
Юмăçне те çӳренĕ,
Хĕрт-суртне те ыр тунă,
Анчах инкек сирĕлмен—
Тăхăр ывăл сипленмен.
Кунĕн-çĕрĕн тенĕ пек,
Пĕрре те ларса канман.
Килĕрен çӳренĕ тек
Старик пурнăç ăнманран.
Кăвакарса шуралса
Пĕрмай пынă ватăлса.
Телей çукшăн хурланса
Карчăк йĕнĕ татăлса:
— Ах, старикĕм, старикĕм,
Эсĕ вилсе кайсассăн,
Епле тӳсĕ ăшчикĕм
Пĕччен кăна юлсассăн?
Тăхăр тăлăх ывăла
Епле пăхса ӳстерĕп,
Хам ăшăмри тăвăла

Мӗнпе эпӗ ҫӗнтерӗп?..
Старик ҫапла каласа
Ӳкӗтленӗ карчӑкне:
— Ан ӗсӗкле, ан йӗрсем,
Иртнӗ пирӗн ӗмӗрсем...
Пирӗн пек мар лайӑххрах
Пурнӑҫ пулӗ, ҫамрӑксен?..
Телей тӗлне тупӗҫ, тен,—
Пиллӗх пултӑр пирӗнтен!..
Ҫил ҫаврӑнать, ҫаврӑнтӑр,
Ҫӗр ҫаврӑнать, ҫаврӑнтӑр,
Самани те ҫаврӑнӗ,—
Эпир курман кун-ҫулсем
Ывӑлсемшӗн ҫаврӑнӗҫ...
Старик ҫапла калать те
Ӗмӗрлӗхе куҫ хупать.
Хӑйӗн тӑхӑр ывӑлне
Тӑлӑха вӑл хӑварать.
Каҫ пулать те ир пулать,
Вӑхӑт иртнӗҫем иртет.
Хайхи тӑхӑр ывӑлран
Асли вӑтӑра ҫитет.
Вӑтӑр ҫулхи Алие
Хисеплемен пӗри те,
Ӑна курсан кашниех,

Мӑшкӑлласа кулнӑ, тет:
—„Али, паттӑр пулан пуль,
Эсӗ капла пурӑнсан?..
Упаленсех иртет пуль
Ку тӗнчере ӗмрӳ сан“.
Али хытӑ тарӑхнӑ,
Çавах ним те тӑвайман...
Çилли унӑн тӑваннӑ,
Анчах ури утайман.
Çавна кура хурланнӑ
Алин ватӑ амӑшӗ.
Хуйхӑпах вӑл шуралнӑ,
Хыпсах çуннӑ ун ӑшӗ.
Пӗрре çапла ирхине,
Хӗвел тухса сарӑлсан,
Али тухнӑ ирӗке
Ем те ешӗл пахчана.
Çичçӗр çитмӗл тӗспеле
Çуннӑ сывлӑм шӑрçисем—
Ылттӑн пек те кӗмӗл пек,
Ахах пек те мерчен пек,
Ырӑ хӗвел çуттипе
Çуннӑ сывлӑм пӗрчисем.
Ун умӗнче яш çӗмӗрт
Ларнӑ шурӑ чечекре,

Çĕмĕртлĕхре пĕр шăпчăк
Шăрантарнă юррине.
Шăпчăк хăйĕн юрриче
Чĕннĕ паттăр Алие:
—„Ут эс сывлăм çийĕнче,
Тупăн пӳрнĕ телее!“..
Çак самантран пуçласа
Али утма пуçланă.
Юрла-юрла савăнса
Çут тĕнчене мухтанă.
Çак вăхăтра, ăнсăртран,
Кӳршĕри пуян йытти,
Вĕçерĕнсе касмăкран,
Чупса çитнĕ пахчана,
Али патнелле пырса
Сикнĕ ăна тулама,
Харăлтатнă, çуйăхнă,—
Али çапах хăраман.
Çав йытта вăл хӳререн
Ярса илнĕ вирлĕрех,
Вара лайăх меллесе
Вăркăнтарнă пĕрре çех.
Чиркӳ çӳллĕш сывлăшра
Çитмĕл-çич хут пĕтĕрĕнсен,
Йытă ларнă тирĕнсе

Çӳлĕ хĕрес тăррине.
—„Усал мар-ши ку йытă?..
—Шуйттан мар-ши Алийĕ?..
—Эрхерее пĕлтерес...
—Хăвăрт-хăвăрт пур çĕре
Тĕрлĕ хыпар çитерес...
— Патшана та систерес!..
Çапла хыпар сарăлнă
Çав Али-Паттăр çинчен,
Таçта-таçта çитиччен.
„Чан сасси инçе кайтăр",
Тесе ĕлĕк ваттисем,
Суеç çынсене хушса,
Сарнă тĕрлĕ сăмахсем.
Анчах çак Али ĕçне
Пĕр суеççĕсемсĕрех:
Вулăсра та, уесра.
Кĕпĕрнере, таçта та—
Пĕлсе çитнĕ пĕтĕмпех,
Илтнĕ ăна патша та.

* *
*

Пит шухăшла-шухăшла
Аптăрана та патша,
Усал Али-Паттăра

Чӗррӗнех тытса килме,
Янӑ ротӑпа салтак.
—„Али-Паттӑр эсӗ-и?—
Ыйтнӑ харсӑр салтаксем.
—„Эпӗ—тенӗ Алийӗ,
Ҫиҫнӗ унӑн куҫӗсем.

Салтаксем:

Апла пулсан пирӗнпе
Утӑпӑр патша патне;
Ырӑпала пымасан—
Усалпа та чӗнӗпӗр.
Ытах хирӗҫсе тӑрсан,
Тытӑпӑр та хӗнӗпӗр!

Али:

Сакӑр ҫамрӑк шӑллӑм пур,
Саккӑрӗш те утаймаҫ.
Эп вӗсене хӑварсан,
Вӗсем мансӑр пурнаймаҫ.
Патша патне пымастӑп,
Кирлӗ пулсан, хӑй килтӗр,
Эхер те хӑй килмесен,
Тек никам та ан килтӗр—
Ура йӗрӗ ан пултӑр.

Салтаксем:

Айтăр, айтăр салтаксем,
Тытăр, çыхăр усала!
Патшана вăл мăшкăллать,
Епле тӳсĕн мăшкăла?
Вăтăр çул утман касмак,
Ха, вĕреннĕ вăл асма?...

Али:

Ан çыхланăр, шĕшлĕсем,
Хаяр Али-Паттăра!
(Али урса каять те
Çапмассерен вăркăтать).
—Акă сире, вăт сире,
Тĕшĕрем те çĕмĕрем,
Çапа-çапа вĕлерем!
Йăлт тустарса пĕтерем.

. . . .

Пысăк рота салтакран
Пĕр салтакĕ çех юлать.
Вăл та вăрттăн пытанса
Аран тарса хăтăлать.
Ним суймасăр-тумасăр,
Вăл патшана евитлет:
—„Али-Паттăр пит харсăр,

Пире вăл йăлт пĕтерет.
Çав пĕр рота салтака
Çапа-çапа салатрĕ,
Çĕнтерме çук пуçтаха,
Хăй вăйне вăл кăтартрĕ.
Сана тем-тем каларĕ,
Мăшкăлласа пĕтерчĕ,
Сывлама та памарĕ.
Йăлт ывăтса пĕтерчĕ."
Чăрсăр патша çиленет,
Арăслан пек тулхăрать.
Икĕ рота салтака
Хăпăл-хапăл йыхăрать,
Йыхăрасса йыхăрать,
Анчах хăй те вăл хăрать.

Патша:

Эсир, ăмăрткайăксем,
Пурте маттур салтаксем;
Тытса килĕр путсĕре,
Çĕртĕр ăна тĕрмере!
Ĕнер кайнă йĕкĕтсем
Намăс кўчĕçĕ мана,
Пĕтчĕр вĕсен йăхĕсем,
Вĕсене эп ылханап.

Салтаксем:

Эпир япăх пулмăпăр,
Тытăпăр та килĕпĕр.
Малтан кайнă рота пек,
Намăс курса вилмĕпĕр,
Тĕлĕнмелле ĕç тусан
Медальсем те илĕпĕр.
. . . .
Икĕ рота салтака
Каллех Али пĕтерет,
Тыта-тыта вĕсене
Мăйĕсене пĕтĕрет.
Хăшĕн пĕвĕ, ак, кунта,
Пуçĕ-ури, ав, лере.
Халь вăл пĕр полк пулсан та
Иăлт аркатса пĕтерет.
Икĕ рота салтакран
Чĕррĕн иккĕш çеç юлсан,
Çакăн пек сăмах калать:

Али:

Эх, айăпсăр салтаксем,
Ман çине вăйпа килме
Икĕ рота салтак мар,
Çичĕ полк та çитес çук.

Халех калăр патшана,
Эпĕ кирлĕ-тĕк ăна:
Кӳлтĕр сакăр ăйăрне,
Сакăр çул кӳлменнине,
Сакăр çул хушши ниçта
Витерен тухманнине.
Кӳми пултăр чугунран,
Сакăр кустăрма пултăр,
Саккăрĕш те сарлака
Çирĕп хурçăран пултăр;
Ларкăчĕ çинче патша
Вăтанмасăр-тумасăр
Пысăк сăран алсапа
Тилкепе тытса пытăр.
Тек-тек сăмах каламăп,
Мĕн каласси çакă ман,
Никамран эп хăрамăп,
Никама эп парăнман.
—Юрĕ,—теççĕ салтаксем,
Вĕçтереççĕ хăвăртрах.
Патшана çитсен вĕсем
Мĕн курни-илтни çинчен
Пĕлтереç хăра-хăра.
Халъччен илтмен хыпара
Патша итлет тĕлĕнсе:

„Мĕн тăвас ку паттăра?"—,
Тет вăл вăрттăн шикленсе.
Вара кӳме тутарса
Хурçăран та чугунран,
Сăран алса тăхăнса
Тилкепине хăй тытса,
Хăех куччĕрĕ пулса,
Вĕçтерет Али патне.
Патша çитсен Алие
Пуç таять те ал парать.
Çемçе-çемçе аллипе
Алие вăл çупăрлать:
—„Хирĕçмĕпĕр, вăрçмăпăр,
Пĕрне-пĕри тивмĕпĕр,
Ялан пĕрле пурнăпăр,
Апат пĕрле çийĕпĕр.
Тăхăр çынна пурăнма
Пит чаплă çурт тутарăп,
Ĕçме-çиме, тумланма
Ылттăнне те хам парăп".
Çапла калать те патша
Алие кăшт пуç таять.
Али сакăр шăллĕпе
Çула кайма пуçтарнать.

Тăхăр ывăл пĕр тăван,
Пурăнаççĕ пит аван.
Ир пулать те каç пулать,
Вăхăт иртни сисĕнмест...
Анчах патшан вĕсене
Ним ĕççĕр усрас килмест.
Çавăнпа ун каççерен,
Каççерен ыйхи килмест.
Пĕрре патша çаксене
Хăй пӳлĕмне чĕнтерет,
Чĕнтерет те вĕсене
Шăп та шай тĕлĕнтерет.
Ак вăл пӳлĕм кантăкне
Ерипен туртса уçать:
Кантăк умĕ çеçкере,
Ытараймăн, тĕслĕрен
Ырă вĕçен-кайăксем
Юрă юрлаç тĕрлĕрен...
Алие утма чĕнен
Ачаш шăпчăк та кунтах;
Ун юрри тата чипер,
Вăл чĕнет инçе, таçта...
Çĕкленеç сакăр тăван,
Харăс пикенеç утма.
Патша савăнса ӳкет,

Лешсем утнине кура.
Вара йӗркипе, ӗретӗм
Ҫакӑн пек ыйтса тухать:

Патша:

Эсӗ, Али, вӑйлӑскер,
Вӑтӑра ҫити утман.
Санран мӗнле ремесла
Эп пултарӑп-ши тупма?

Али:

Ҫӗрӗн хӑлӑпӗ пулсан
Ҫавӑрӑп та сирпӗтӗп.
Урӑх нимле ремеслам
Ман пулас ҫук сирӗншӗн!

Патша:

Юрӗ, Али, пит аван,
Пысӑк ӗҫе пултаран.
Эсӗ тата, иккӗмӗш,
Мӗнпе кӑмӑл тултаран?

Иккӗмӗш:

Хӑть те миҫе шыв урлӑ,
Хӑть те миҫе ҫӗр урлӑ,

Вăл ăçтине пĕлсессĕн,
Пăхса витĕр эп курăп!

Патша:

Килĕшетĕп, пит аван,
Пысăк ĕçе пултаран.
Эсĕ тата, виççĕмĕш,
Мĕнпе кăмăл тултаран?

Виççĕмĕш:

Хăть те миçе шыв урлă,
Хăть те миçе çĕр урлă,
Вăл ăçтине пĕлсессĕн,
Мĕн пуплеççĕ веç илтеп.

Патша:

Питĕ аван, пит аван,
Чаплă ĕçе пултаран,
Эсĕ тата, тăваттăмĕш,
Мĕнпе кăмăл тултаран?

Тăваттăмĕш:

Çакă сакăр тăванран
Хăть те хăшĕ пулсан та:
„Пул карап, пул карап—

Эп пурне те пултарап“,—
Тесе виççĕ каласан,
Карап тума пултарап.

Патша:

Тата чаплă сан ĕçÿ.
Карап кирлĕ патшана.
Эсĕ тата, пиллĕкмĕш,
Мĕнле ĕçе пултаран?

Пиллĕкмĕш:

Çĕр çинче те, шывра та,
Эп ухă пек ыткăнап.
Тепле йывăр килсен те
Лекес çук эп тыткăна!

Патша:

Питĕ матур, пит аван,
Эс те, йĕкĕт, пултаран.
Тата санăн, улттăмĕш,
Мĕнле чапă пулĕ-ши?

Улттăмĕш:

Хăть çÿлтен, хăть аякран,
Мана пулсан пур-пĕрех.—
Пĕрре персен ухăпа
Такама та ÿкереп.

Патша:

Ай, чăнах та пит аван,
Тĕлĕнетĕп, пултаран.
Кирлĕ пулăн эс мана,
Ман тăшман пуçне çиме
Тата пирĕн çиччĕмĕш,
Ăçта кăна çитĕ-ши?

Çиччĕмĕш:

Сывлăшра та, шывра та
Пулă пекех чăмăп эп

Патша:

Питĕ чаплă, пит аван.
Эс те матур, пултаран.
Тата пирĕн саккăрмĕш,
Мĕнпе савăнтарĕ-ши?

Саккăрмĕш:

Çĕр çинче те, çÿлте те,
Сăвă-юрă хывнă чух,
Ман пек чаплă купăсçă
Тĕнчипе те пулас çук.

Патша:

Чунăма тĕлĕнтерен,
Пурне те савап сире.

Чи кĕçĕнни мĕнпелен
Тĕлĕнтерĕ-ши пире?..

Т ă х х ă р м ĕ ш:

Эпĕ туман ĕç те çук,
Эп чăнах та кĕçĕнни...
Кур ак, патша: ним те çук!..
(Куçа хупса иличчен
Йĕкĕт куçран çухалать).

П а т ш а:

Пултаратăр, йĕкĕтсем.
Пултаратăр, пит маттур!
Итлĕр халĕ, паттăрсем,
Сире валли пĕр ĕç пур.
Хуйхăм-суйхăм пысăк ман,
Сап-сар хитре хĕрĕме
Çич çул хушши эп курман.
Çирĕ вăл ман чĕреме
Таçти-таçти çĕршыва,
Кайрĕç пулĕ вăрласа,
Те пурăнать, те шыва
Путарчĕç мăшкăлласа?
Вăт çав хĕре халь кайса,
Халь шыраса тупсассăн,

Пуранăттăм савăнса,
Уçăлĕччĕ ман сассăм.
Çакна тума, йĕкĕтсем,
Эпĕ сире хушатăп,
Маншăн урăх çук çынсем,
Сирĕн çине шанатăп.

. . . .

. . . .

Килĕшеççĕ йĕкĕтсем
Хай патша хĕрне тупма,
Хатĕр тепĕр кун ире
Ăна шырама тухма.
Пĕри итлет инçетрен,
Тепри курать катаран;
Виççĕмĕшĕ хастарлăн
Карап тăвать самантра.
Пысăк тупăсем персе,
Тинĕсе веç чĕтретсе,
Вăйлă карап ыткăнать
Хĕре çăлма тыткăнран.
Пĕр кун каять малалла,
Ик кун каять малалла.
Çитмĕл çичĕ кун кайсан,
Çич тинĕс урлă каçсан,
Çитеççĕ пĕр хулана,—

Вăрă патша хулине.
Çухалнă патша хĕрĕ
Вунçич çула çитнĕ-мĕн:
Урăм-сурăм тилĕрсе
Вăрă туй пуçланă-мĕн.
Кам-кам çук-ши ку туйра?
Кĕтӳпех кунта майра
Хайхи тăхăр тăванран
Чи кĕçĕнни—çук пулать.
Хăрамасть вăл патшаран,
Кĕрет те сăмах хушать:

Кĕçĕнни:

Ырă патша, ан çилен,
Чĕнмесĕрех кĕнĕшĕн.
Санăн чаплă çĕршывна
Пĕр ыйтмасăр килнĕшĕн,
Эпир таçтан, инçетрен
Çул çӳреме тухрăмăр,
Халь акă, кĕтмен çĕртен,
Туй курма шут тытрăмăр...
Сирĕн вăййăр-куллăра,
Пур авалхи йăлăра,
Пире, тăхăр тăвана,
Курма ирĕк памăр-ши?

Кил-çуртăра кĕрсессĕн,
Алăк патне лартмăр-ши?..

Вăрă патша:

Таçтан килнĕ хăнана
Епле хăйса хăвалас?
Кĕрĕр, ларăр, савăнăр,
Пурсăра та хăналас!
...Тăхăр тăван йĕркипе
Пурте кĕрсе лараççĕ.
Алла тытнă куркана
Ĕçмесĕрех памаççĕ.
Туй кĕрлет те туй урать,
Мĕнле музык çук кунта?..
Çĕр хуткупăс янăрать,
Туй халăхне сиктерет.

Саккăрмĕш:

Ырă патша, ĕрехмет
Пысăк хăна тунăшăн,
Пире ылттăн куркапа
Пыллă сăра сĕннĕшĕн.
Çĕнĕ çынпа кĕрĕве
Парне пама мулăм çук,
Вĕсен вăрăм ĕмĕрне
Эпир хирĕçпулас çук.

Çавăнпа купăсăма
Ерипен кăна пусса
Пĕр-ик çавра выляма
Ирĕк памăр-ши мана?

В ă р ă п а т ш а:

Кăмака пек парапан,
Туя илем паракан;
Тем пысăкĕш купăссем,
Пурте чыслă хăнасем.
Санăн сĕрмекупăсу
Туя сиен кӳрес çук:
Айта кăна, нăйлаттар,
Алăк панче вылянтар!..
Саккăрмĕшĕ вылятса
Ярсан сĕрмекупăса,
Туй халăхĕ, урнă пек,
Ташласа веç супăшать.
Ватă-и вăл, çамрăк-и,
Сывлăшри пек пĕтĕрнет.
Хăна-и вăл, ют çын-и,
Çак самантшăн хĕпĕртет.
Чăтаймасть вăрă патша,
Вунçиччĕри йĕкĕтле
Яра парать хай ташша,
Кукленет те сиккелет.

Корольсем те ташлаççĕ,
Министрсем ташлаççĕ,
Шуракăш пек юхаççĕ
Ушкăн-ушкăн майрасем.
Тĕрлĕ-тĕрлĕ купăссен
Йăлтах пĕтрĕç сассисем,
Сĕрмекупăс сасси çеç
Янăратĕ халь пĕччен.
Акă, Али-Паттăр та
Ташлама тухать сиксе.
Çавраçил пек çаврăнать,
Пĕр сиксе илет çӳле,
Кама пырса çапăнать,
Çав кайса ӳкет çĕре.
—„Пер чикĕнтер, Петĕркка,
Çап та çĕмĕр, Çамакка!
Айта, хирĕр, Якуркка,
Патша хĕрĕ çамрăк-ха!“
Такмакланă май Али
Ташла-ташла сăмахлать,
Пӳртре, вара, çавăнтах
Тăвăллă тăман тухать.
Тăхăр тăван—тăхăр вăй,
Тăхăр паттăр утаман,—
Пĕтĕм çуртри халăха

Тытăнаççĕ туптама.
Çак самантра кĕçĕнни,
Пуринчен çивĕчреххи,
Патша хĕрне çавăтать,
Тинĕс хĕрне çул тытать.
Сакăр тăван ун хыççăн
Тухаççĕ те чупаççĕ,
Патшапала корольсем
Çăвар карса юлаççĕ.
... Тăхăр тăван тинĕсре,
Карап паттăр ыткăнать.
Патша хĕрĕ вĕсемпе—
Ăна çăлнă тыткăнран.
Вăрă патша çуртĕнче
Урăм-сурăм пăлхану,
Çухалсан та „Çут тĕнче“
Тупма шанчăк пур халь ун.

Вăрă патша:

Итлĕр, пĕлĕш-тăвансем,
Чи хисеплĕ çыннăмсем,
Хам ытла ватăличчен,
Вунçич çула çитиччен
Ӳстертĕм эп вăл хĕре,
Чи паха чечеклĕхре...

...Ăна хам арăм туса,
Çамрăкланăп тенĕччĕ.
Çав шутпах вĕт, инçетрен
Ятнех илсе килнĕччĕ.
Вăрларĕç те кайрĕçĕ,
Ĕмĕте веç татрĕçĕ!
Айтăр, хăтĕрлĕр карап.
Тăшман пит хăвăрт тарать,
Вăл хăй çĕрне çитиччен,
Шуçăм çути киличчен
Пирĕн ăна тытмалла,
Йăлт пĕтерсе тăкмалла.
Айтăр, хатĕрлĕр карап,
Ăмăрткайăк пулам та,
Мачти çине ларам та
Инçетрен пăхса курам.
Вилĕм вăрă-хураха'
Пуçне шыва пăрахам!..

Çак сăмахсене веçех
Йăлт итленĕ виççĕмĕш.
Чăнах та вăрă патша
Ăмăрткайăк пулать те,
Мачтă çине ларать те,
Ял пек пысăк карапа

Темĕн чухлĕ салтакпа,
Вăрçă хатĕрсем хурса,
Чăмса тухать тинĕсе
Али-Паттăра тытма.

Виççĕмĕшĕ йăлт илтет.
Иккĕмĕшĕ йăлт курать.
Улттăмĕшĕ уххине
Лайăх тĕллесе хурать.

Али:

Кала-ха эс, виççĕмĕш,
Сас-чĕв пур-и-мĕн хыçра?
Эсĕ тата, иккĕмĕш,
Пăхкала-ха, мĕн куран?

Виççĕмĕш:

Илтместĕр-и-мĕн ара,
Тупă сасси ян ярать.
Çакă аслă тинĕсе
Кӳлĕ пек хумхантарать!

Иккĕмĕш:

Пăхăр, курăр ав, çитет,
Çывхарать хăруш карап.

Ав, карап мачти çинче
Ӑмӑртайӑкӗ ларать.

Ултӑмӗшӗ уххине
Пӗрре çех тытса тӗллет,
Мачтӑ тӑрринчи патша
Тӳрех щыва тирӗнет.
Пиллӗкмӗшпе çиччӗмӗш
Пит çӳлтен-çӳлтен пырса,
Патшан вӑрçӑ карапне
Пӑрахаççӗ çавӑрса.
Карап путать ерипен.
Тинӗс хумӗ лӑпланать,
Али-Паттӑр йӗрӗпе
Пыраканӗ пӗр путать.

Патша хӗрӗ çаврӑнса
Ашшӗ патне таврӑнсан,
Тӑхӑр чаплӑ тӑвана
Тӑхӑршар хут чуптӑвать.
Патша каять савӑнса,
Патша ним тума пӗлмест.
Хӑй хӗрне вӑл çавӑнпа
Али-Паттӑра пиллет...

Али:
Вăтăр çул утми ларса
Нумай нуша куртăм эп.
Аттем-аннем ватăлса
Выçах вилчĕç, хурлăх вĕт?..
Çак ĕçе эп çех туман,
Ăна тунă тăххăрăн.
Çавăнпа та авланма
Вăхăт-терĕш çуккă ман.
Эп каятăп вăй виçме
Таçти-таçти тĕнчене...
Мана савăккăн çиçме
Намăс халĕ пĕччене.
Ку тĕнчере ырлăх çук,
Ку тĕнчере хурлăх çех.
Çавăнпа эп лăпкă мар,
Чĕрем те ман вут-кăвар,
Çак çĕр хăлăпне тупса
Çĕре çавăрса хурсан,
Телей çăлкуçĕ тапса
Вăйлăн пăлкаса тухсан,
Пĕтĕм хурлăха пăвса
Çĕр шăтăкне пăрахсан,
Эпĕ таврăнăп киле,
Ун чухне вара, пилле!

Али-Паттăр сăмахне
Патша итлет шикленсе.
Пĕлет вăл ун хăватне,
Ĕç тухас çук хирĕçсе.

Патша:

Апла пулсан, ан çилен,
Çапла хăвăр кăмăлăр,
Ман лашам пур, вут-çĕлен,—
Хăть тĕнчипех çаврăнăр.

Али:

Тĕнче тавра çаврăнма
Питĕ маттур ут кирлĕ,
Çил-тăвăл пек ыткăнма
Тĕнчере çук вăй кирлĕ.
Эсир парăр парасса
Вут-çĕлен пек лашăра,
Анчах пĕлмеп чăтасса
Вăл вут-çĕлен ман айра.
Чăтать пулсан вăл мана,
Эп сикĕп те утланăп,
Чĕтрентерсе таврана
Çиçĕм евĕр ыткăнăп.

Хай ута илсе тухсан,
Али пăхрĕ ун çине,
Ăна пăхса çаврăнсан,
Хучĕ хăйĕн аллине.
Çавăнтах ут авăнса
Выртрĕ çĕре чăсăлса,
Патша пăхрĕ хурланса,
Али пăхрĕ тарăхса.

Али:

—Мана юрăхлă лаша,
Çук пуль çутă тĕнчере?..

Путрĕ Али шухăша,
Юн тăвăнать чĕрере.
Пĕр ирхине ир-ирех
Али тухрĕ уй-хире,
Таçтан пулчĕ куç тĕлнех,
Курчĕ шап-шур старике.
Старик пирĕн Алие
Çапла сăмах каларĕ:

Асамçă старик:

Али ывлăм, эп пĕлеп
Эсĕ мĕншĕн çуннине,

Сана юрăхлă утсем
Таврара та çуккине.
Ак, сăна çак улăха,
Пăхсан куçу йăмăхать:
Çичçĕр çитмĕл çеçкере
Сывлăм шăрçи йăлкăшать.
Ĕмĕр шанми çеçкесем
Илемлĕн ларччăр тесен,
Ылттăн-сывлăм шăрçисем
Сӳнми çутăлччăр тесен—
Сивĕ хĕл те кирлĕ мар,
Хура кĕр те кирлĕ мар,
Телей тĕнчи çех кирлĕ,
Ăна тупма вăй кирлĕ.
Эсĕ кайăн вăй виçме
Таçти-таçти ют çĕре,
Анчах кун пек илеме
Кураймăн эс тĕнчере.
Лайăх, сывă çаврăнса
Хамăр çĕре таврăнсан,
Çĕрĕн хăлăпне тупса
Çĕре çавăрса хурсан,
Çав телейлĕх тĕнчине
Куçу тинех курĕ сан!
Халь эп сана ыр сăмах

Калас тетĕп юратса:
Çак улăхра урхамах,
Çĕр тĕттĕмне çутатса,
Вут-хĕм евĕр ялкăшса,
Çӳрет çил пек ыткăнса.

Ав çав кӳлĕ хĕрринче
Ылттăн утă капан пур,
Шуçăм килсен ир çинче
Эс çав капан патне пыр.
Урхамах хăй тихипе
Утă çиме пырсассăн,
Йăпшăнса пыр ерипен,
Пыр та çулăх пĕр сассăр.
Пĕр тытсассăн ан вĕçер,
Вĕçерсен вăл çиçĕм пек,
Йалт çиçсе чĕтретĕ çĕр,
Вĕçсе кайĕ çĕмрен пек.
Халь эс кай та улăха
Выртса çывăр, ан шарла,
Ире хирĕç вăранса
Эп хушнине пурнăçла.

Али:

Ырă ватă сăмахне
Итлеме эп пит хавас.

Шур асатте хушнине
Каяс та ман пурнăçлас.

Ватта сывлăх сунать те
Али киле уттарать,
Унтан тĕттĕм пулсанах
Капан патне таврăнать.

...Кăвак-симĕс шурăмпуçĕ
Шуралса килнĕ чухне,
Ытарма çук сывлăш уçă,
Пирĕн Али пуçне çĕклет...
Ак, курать вăл, умĕнче:
Тихалла çӳрен кĕсре,
Ерипен çеç кĕçенсе
Тихине çиме чĕнет...

...Ак, ерипен, кушакла,
Силхерен вăл çакăнать...
Çамрăк Али-Паттăра
Кирлĕ пулнă çак кăна.
Сиксе ӳкет урхамах
Таçта-таçта инçете,
Али чĕнмест пĕр сăмах,
Вĕçерĕнмест нимпе те.

Çавра кӳлĕ тинĕс пек,
Кӳлле чăмать урхамах,
Тихи çăрттан пулă пек,
Чăмма пĕлет, çав-çавах.
Ямасть Али çилхерен,
Урхамах пĕр тулхăрать:
Те ывăнса çитнĕрен,
Те путасран вăл хăрать?..
Ак, вăл çыран хĕррине
Ешĕл хăмăш хушшине,
Илсе тухать ерипе
Пирĕн паттăр Алие.
Вара виç хут тулхăрса
Хăйне хăех вăл силлет,
Çав вăхăтра вăркăнса
Ун тихи персе çитет.
Виçĕ хут куçран пăхса,
Хай хăруш çӳрен лаша,
Хулленрех пуçне ухса
Алипе халь паллашать.

Урхамах:

Али-Паттăр, эс мана
Тытасса сунманччĕ эп,
Хам юратнă тихама

Халь ĕнтĕ сана пиллеп.
Веçех пăхнă вăл хама,
Виçĕ çул çитер ăна,
Чаплă пулĕ урхамах,
Кирлĕ пулĕ вăл сана.
Йывăр вăхăт-мĕн килсен,
Пурнăçра инкек пулсан,
Эс ăна чĕнсе илсен —
Çывăх туса пулĕ сан.

Лаша çын пек калаçса
Алие çапла калать.
Хăй тихине ыр сунса
Али-Паттăра парать.

Али виç çул çитерет
Çиçĕм евĕр тихине,
Çитĕнет те çитĕнет,
Тихи унăн сехетпе.
Али-Паттăр савăнать,
Хăй тихине вăл шанать...
Пĕрре тимĕрçе пырать,
Тимĕрçсене ĕç парать.

А л и:

Али-Паттăра кунта
Çитĕ ĕнтĕ пурăнма.

Эп каятăп вăй виçме
Чугун-чугун ту хыçне.
Ман валли йĕнер тăвăр,
Çитмĕл-çич пăтлă пултăр,
Йĕнерĕн пускăчисем
Вунçичшер пăт йĕс пулччăр.
Хĕрĕх пăтлă йĕвене
Таса кĕмĕлрен тăвăр,
Е типес, е йĕпенес,
Тутăхас-мĕн ан пултăр.
Хĕрĕх пăтлă картуса
Таса пăхăртан тăвăр,
Чĕлпĕрĕме карт туртсан,
Пуçран ӳксе ан юлтăр;
Кăкăрăм çине хума
Питлĕх хĕрĕх пăт пултăр,
Лайăхрах тытса пыма
Утмăл пăт чукмар пултăр.
Чукмар пултăр хурçăран.
Ултă хут çапса пăхăп.
Ултă çапса хуçăлсан,
Хăвăра лаççа хупăп.

Сакăрвунă тимĕрçĕ
Хĕрсех ĕçе тытăнаç,

Сакӑрвунӑ вӗркӗчӗ
Урлӑ-пирлӗ хӗм сапаç.
Ик-виç кунтан тимӗрçсем
Чӗнчӗç пирӗн паттӑра.
Мӗн пур кирлӗ хатӗрсем
Хатӗр вырта͏ç лаçӑра.
Тимӗрçсене тав туса,
Хатӗр-матӗрне çакса,
Али ларчӗ утланса,
Вӗçрӗ тусан кӑларса.

Урхамах ак ыткӑнать,
Сӑмсинчен ун вут тухать.
Çӗр чӗтретсе çӗмӗрсе,
Йӑлт-йӑлт çиçӗм çиçтерсе,
Аслати пек кӗрлесе,
Тӗнчене веç кисретсе,
Али-Паттӑр ыткӑнать.
Ыткӑнать вӑл, ыткӑнать:
Вӑрмансемпе уй-хирсем,
Аслӑ-аслӑ тинӗссем,
Упре евӗр вӗлтлетсе
Тӑрса юлаç ун хыçне
...Ире хирӗç улӑхра,
Питӗ лӑпкӑ вӑхӑтра,

Калăр, кам çав ырлăхра
Юратмасть-ши çывăрма?
Путенепе карăшĕ
Ăмăртса кĕвĕ калаç,
Е шурăмпуç кайăкĕ
Юр юрлать, пыр та калаç...
Али те ак, лашине
Ярать ешĕл улăха.
Курăк çине выртать те,
Тарăн ыйăха путать.
Те нумай вăл, те сахал
Çывăрнă, хăй те пĕлмест, —
Ăна иккĕн вăратаç
Вырăсла апат тĕлне.
Вăл курать куçне уçсан:
Икĕ паттăр умĕнче,
Питлĕхсем умра, хыçра,
Чукмарсем те çумĕнчех.
Вăтăршар пăт пушмаксем
Иккĕшĕн те уринче.

Пĕри:

Ăçтан килсе кĕтĕн эс,
Никам килми çĕршыва?

Кам пулан, кала-ха эс,
Ан тун ним те пирӗн умра.

Али:

Али-Паттăр, теесçӗ
Мана хамăр çӗршывра.
Пурте мана пӗлесçӗ,
Ман пекки çук таврара.
(Самантра сăн улшăнать
Лешсен çак ята илтсен.)

Тепри:

Али-Паттăр хăватне
Эпир пӗлнӗ тахçанах,
Эсӗ паттăр иккенне
Чухларăмăр курсанах.
Кам та кам çак чукмара
Инçе-инçе ывăтать,
Çавă пирӗн хушăра
Аслă пиччӗшӗ пулать.
Пӗр-пӗрне хурламăпăр.
Çак чукмара перӗпӗр,
Кам вăйлине пӗлӗпӗр,
Ăна пичче тейӗпӗр.

Килĕшеççĕ паттăрсем.
Пĕри чукмара тытать,
Вара, таçта инçете
Пур вăйĕпе ывăтать.
Малалла виç кун утса
Инçетри уя тухсан,
Хайхи чукмара тупса
Перет иккĕмĕш тытса.
Пилĕк кун та пилĕк каç
Пĕр канмасăр шырасан,
Чукмара тупса тухаç
Тарăн-тарăн çырмаран.
Юлашкинчен майласа,
Али меллĕн тыткалать,
Мĕнпур вăйран ывăтса
Чукмара вăл çухатать.
Тепĕр уйăх çурăран,
Шыра-шыра пăшăхсан,
Çичĕ тăвăн леш енче,
Аслă тинĕс хĕрринче,
Çын кĕрейми шурлăхра
Тин тупаççĕ чукмара.
Çак самантран пуçласа
Пирĕн Али-Паттăра
Икĕ паттăр чыс туса;

— Пичче,—терĕçĕ вара.
Али хăйĕн вăйĕпе
Ик паттăра хăратать,
Пĕр сăмах каланипех
Чĕрисене хускатать.
Пĕрре çапла, каçхине,
Али икĕ юлташне
Картпа табак парать те,
Куркапа шыв лартать те,
Çакăн пек сăмах калать:

Али:

Эпĕ çӳрĕп ирчченех.
Эсир ларăр выляса,
Шурăмпуç киличченех
Çак тăр шыва сăнаса.
Мана йывăр—мĕн килсен,
Улма чăпар урхамах
Хытă саслăн кĕçенĕ.
Вара эсир хăвăртрах
Ăна пырса вĕçерĕр!
— Юрĕ,—теççĕ иккĕшĕ,—
Эс хушнине тăвăпăр...

Халĕ вĕсен пиччĕшĕ
Мĕн тунине сăнăпăр.

Али-Паттăр самантрах
Куçран кайса çухалать,
Çурçĕр çитнĕ вăхăтра
Кивĕ кĕпер вăл курать.
Кĕпер çинче тахçанхи,
Авалхи мăк çитĕнет,
Пусмассерен кисренет.
Темиçе ĕмĕр хушши
Пулман кунта çын шăрши...
Кĕпер çине кĕрет те,
Ун варрине çитет те,
Пирĕн паттăр чарăнать,
Карлăк çумне тайăнать.
Йăлтăр уйăх çуттинче
Йăл-йăл тăвать çут тĕнче.
Сайра-сайра çăлтăрсем
Çутăлаç инçе-инçе.
Пирĕн Али шăп тăрать,
Таврана вăл хыт сăнать,
Вуник Вуткуç ялкăшса
Çывхараççĕ чашкăрса.
Вуник Вуткуç хыçĕнчен
Тăсăлать хура мĕлке,
Тӳлек каç шăплăхĕнче
Вăл кашлать тискер çил пек.

Çывхарать вăл, çывхарать
Пит хăрушшăн кĕрлесе,
Али шăп кăна ларать
Кĕпер хăмине илсе.

Вуткуç:

Кам мĕлки вăл ман умра?..
Кам пÿлет вăл ман çула?
Нимĕр пулăн ман ăшра,
Ху камне часрах кала!..
Никам та ку тĕнчере
Мана хирĕç тухас çук,
Тухсан та эп çĕнтереп,
Мана çĕнен пулас çук.
Ĕмĕрте пĕр илтнĕччĕ
Али-Паттăр тенине,
Çак тĕнчене вăй виçме
Килме ĕмĕтленнине.
Кунта Али çитес çук,
Пулас çук вăл ман хăна,
Кунта килсе çитиччен
Çĕр хут лекĕ тыткăна.
Каласамччĕ, нишлĕ чун,
Мĕн шухăшпа килнине?

Килеймен кунта пĕр чун,
Çухатмасăр хăй пуçне!

Али:

Йĕрĕнетĕп, шăршлă чун,
Кирлĕ мара калаçан,
Али-Паттăр кунта чух,
Намăс мар-и калаçма?
Тăшманпа эп тус пулма
Çуралман çут тĕнчене.
Малтан ырă çапăçмасть,
Çап вăю çитеччен эс.

Çĕлен çапсан хӳрипе
Сулăнать Али кăшт çех,
Али вара хĕçĕпе
Турама пуçлать хĕрсех.
Ултă пуçлă çĕлене
Пуççăр-мĕнсĕр хăварать,
Касса татнă пуççене
Шыва чиксе путарать.
Çĕлене майлаштарса
Али килне таврăнать,
Икĕ паттăр хăрлатса
Çывăрнине вăл курать:

— Пĕррелĕхе каçарăп,
Анчах тепре çыврăрсан,
Пуçăрсене касатăп,—
Тет вăл лешсем вăрансан.
Анчах тепĕр каçхине,
Каллех çав кĕпер çине
Али тухать васкаса,
Тăрать каллех сăнаса.
Тăхăр пуçлă вут çĕлен
Килет çĕре кисретсе,
Али каллех хĕçпелен
Хурать ăна пĕтерсе.
Тăхăр пуçлă çĕлене
Вакла-вакла пĕтерсен,
Али таврăнать килне:
Паттăрсем çывраççĕ-мĕн,—
Вăратмашкăн питĕ хĕн.
Вара Али вĕсене
Пĕççисенчен тытать те,
Ывăтать çӳле-çӳле,
Вăратать хĕне-хĕне.

Лешсем:

Каçарсем ĕнтĕ, пичче,
Урăх кун пек пулмăпăр,

Эс киличчен, ирчченех,
Куçа пĕрре хупмăпăр.
Пӳрте виçĕ тăмана
Вĕçсе кĕрсе ларчĕç те,
Лăпăс-лăпăс çунатне
Виçĕ хут сулларĕç те,
Иывăр ыйхă çавăнтах
Пире ыталарĕ-çке.

Виçĕ усал тăмана
Виçĕ тăшман пулнă-мĕн,
Виçĕ çĕлен арăмĕ
Пире улталанă-мĕн.

Али:

Кĕçĕр ман çĕнтермелле
Вуник пуçлă çĕлене.
Унăн вăйне пĕлмелле,
Пĕлмелле ун хăватне.
Çак куркари тăрă шыв
Хĕрлĕ юнпа улшăнсан,
Кисренсе илĕ çĕршыв.
Вара эсир хăвăртрах
Сиксе тухăр улăха,
Унта тăрĕ урхамах
Аслати пек тулхăрса.

Касса ярӑр васкарах
Урхамахӑн чӗлпӗрне,
Анчах сыхлӑр хӑвӑра,
Ан утланӑр ун ҫине.
Астуман та, каҫарӑр,
Тӑшман тӑмани килсен,
Ҫунтарӑр та кӗл тӑвӑр,
Ӗмӗрлӗхе тӗп тӑвӑр.
Ултав-сӑлтав ан пултӑр,
Айӑп пулӗ хӑвӑрта.
Мӗн хушнине йӑлт тӑвӑр,
Хатӗрленӗр хӑвӑртрах.
Ҫак сӑмахсене илтсен
Хуҫалать кӑмӑл лешсен,
Пысӑк шантару парса
Чуптӑваҫҫӗ пиччӗшне.
Хайхи мӑн кӗпер патне
Али иртерех ҫитсе,
Виҫӗ хӑмине илсе
Ларать усала кӗтсе.
Ак, пӑхать те вӑл, курать:
Таҫтан-таҫтан, инҫетрен,
Аслати пек кӗрлесе,
Пӗтӗм ҫӗре кисретсе,
Ҫиҫӗм евӗр йӑлт ҫиҫсе

Тискер çĕлен çывхарать.
Пусарать вăл тусене,
Çĕре пусарса килет,
Шунă май вуник пуçне
Çӳлелле йăтса илет.
Вĕрлĕк тейĕн, сăннисем,
Чашкăраççĕ пуçĕсем.
Ак, килет вăл çывхарса,
Хура ту хускалнă пек.
Тухать тăвăл кашласа
Вутлă çумăр çăвас пек.
Çĕлен вуник сăннипе
Кĕпер урлă кармашать,
Али-Паттăр сехрине
Хăпартма вăл шухăшлать.
Али кĕпер варрине
Паттăрăн тухса тăрать.
Çĕлен те ак ун умне
Сăннине тăсса хурать.

Ç ĕ л е н:

Эй, эс, хывăх хутаççи,
Пăрăн, пăрăн çул çинчен!
Пăрăнмасан пуçна çи
Куçна уçса хупиччен!..

Мана хирĕç тăракан
Ку тĕнчене çуралман,
Мана парăнтаракан
Халиччен никам пулман.

Çĕлен çапла калать те
Куçĕсемпе хĕм сапать,
Сăннисене тăсать те
Кив кĕпере хыпашлать.
Анчах Али чукмарне
Çирĕп тытать аллинче.
Тискер çĕлен сăннине
Курать вăл хăй умĕнче.
Чукмарĕпе вăл çапать
Хайхи çĕлен сăннине,
Çурмаран ăна хуçать.
Çапма тăрать теприне,
Çĕлен чăтса тăраймасть,
Хыт тарăхса калаçать:

„Пĕр сăннăма хуçсан та
Санран эпĕ хăрас çук.
Мана çĕнен нихçан та
Ку тĕнчере пулас çук.
Тĕнчипеле пĕр паттăр,

Али-Паттăр ятлăскер,
Пур тееççĕ чăн паттăр,
Анчах вăл та таçтискер!..

Али:

Сивĕ—хура тискер юн,
Ытлашши эс ан иртĕн!
Кала халĕ, путсĕр чун,
Мана ма çилентертĕн?
Тавлашасах тен пулсан,
Хире-хирĕç тăрăпăр,
Çапăçма вăю пулсан,
Вăя виçсе пăхăпăр.

Çĕлен:

Çапăçас-тăк,—çапăçас,
Чăтма çук ку намăса!
Тупăшас-тăк,—тупăшас
Мĕнпур вăйăма пухса.

Али:

Малтан ырă çапăçмасть,
Айта çап, епле çапан...

Вуник çухрăм каялла
Çĕлен чакрĕ ерипе,

Алие пур вăйпала
Çапрĕ хăйĕн хÿрипе.
Али шăпах мăй таран
Путса ларчĕ çĕр айне;
Вăй пухса аран-аран
Пăркаларĕ вăл мăйне.
Çĕлен хытăн чашкăрса
Али патне çывхарать,
Хÿрине вĕлт çавăрса
Алие тепре çапать.
Анчах Али телейне,
Чукмар выртать çывăхра,
Ун хÿттине хăй пуçне
Али чикет хăвăртрах.
Урнă çĕлен тарăхать,
Ниçта кайса кĕреймест,
Хÿрипе те вăл çапать,
Çăннине те вылятать,
Анчах Али-Паттăра
Нимле сиен тăваймасть.

Юн юхтарса, чашкăрса,
Куçĕсенчен хĕм сапса,
Çĕлен чакать каялла,
Те юлашки вăйпала

Çапасшăн вăл паттăра?..

Юмах юхать малалла,
Анчах икĕ паттăра
Эпир маннă пулмалла.
Хайхи виçĕ тăмана
Хăйсен ĕçнех тунă-мĕн.
Икĕ паттăр тăвана
Çыврăрттарса янă-мĕн.
Хыт кĕçеннĕ урхамах,
Тапăçнă та çуйăхнă.
Çав вăхăтра куркана
Шыв вырăнне юн тулнă...
Урхамах хыт туртăнсан,
Чĕлпĕр таçта ывтăннă.
Вара çăлма Алие
Хăй ухă пек ыткăннă.
Урхамаха курсанах
Али вăйĕ хутшăннă,
Ут хўринчен тытсанах
Пĕр сикнĕ те, пĕр тухнă.
Сиксе тухнă-тухманах
Çĕлен патне ыткăннă,
Çиçĕм вăйлă урхамах
Йĕри-тавра хĕм тăкнă.

Али пĕрре çапнипех
Хайхи тискер çĕленĕн
Тăхăр пуçĕ татăлнă,
Учĕ çивчĕ чĕрнипе
Виçĕ пуçа пĕрерĕн
Каса-каса ваклană.
Çав văхăтра паттăрсем
Ыйхăран văраннă-мĕн.
Куркари юна курсан,
Çав тери хăрана-мĕн.
Вара иккĕш те пĕрле
Тухса тарма шут тытнă,
Шăвăннă вĕсем çĕрлех,
Калама çук хыт утнă.
Анчах паттăр Алирен
Ăçта тарса хăтăлан?
Куратĕ văл инçетрен,
Темиçе çĕр çухрăмран.
Хайхи икĕ паттăра,
Таçтан-таçтан инçетрен,
Хăй патне văл йыхăрать,
Сăмахпа вăтантарать.

Али:

Тав сире, тăванăмсем,
Мана „ырлăх“ тунăшăн.

Пысăк мар айăпăрсем,
Каçаратăп эп куншăн.
Халь тин мана çĕнекен
Тĕнчипе те пулас çук.
Ман ята хисеплекен
Хирĕç тухма хăяс çук.
Юлăр-ха эсир ларса,
Эп каяс çĕре каяп,
Çĕрĕн хăлăпне тупса
Çĕре çавăрса хурап.
Урхамахпа чукмара
Сире шанса хăварап.

Лешсем виç хут пуç тайса
Тав турĕç те Алие,
Али вара хыпăнса
Утрĕ хăйĕн çулĕпе.
Кайсан-кайсан, каç пулсан,
Пин-пин çăлтăр çутăлсан,
Тӳпене уйăх тухсан,
Пĕр илемлĕ сад патне,
Хитре кӳлĕ хĕррине
Али çитрĕ ерипе.
Выртрĕ вăл йывăç айне,
Путрĕ ăшă ыйăха.

Каҫхи пӗлӗт тӳпере
Хупларӗ ҫут уйӑха.
Ирхине вӑл вӑранать
Темле йытӑ вӗрнипе.
Унта-кунта пӑхкалать,
Анчах ҫук пек нимӗн те.
Ак, пӑхать вӑл сӑнаса,
Пӗр пӑхӑр ҫурт ялтӑрать.
Ҫав ҫурта шӑна пулса,
Ерипен вӑл ярӑнать.
Пӳртӗнче никам та ҫук,
Вӑл ларать чылай кӗтсе.
Ултӑ пуҫлӑ хӗрарӑм,
Ак, пӳрте кӗрет ҫитсе.
Улттӑ ярса пусать те,
Урай сыпӑкне ларать.
Вара пӑшӑрханнӑ май
Ҫак сӑмахсене калать:

Арӑм:

Пуҫне ҫийӗп эп унне
Хам упӑшкам пуҫӗшӗн;
Татапах ун ӗмӗрне
Хам тӑвансем юнӗшӗн,
Никам ҫӗнми Алие

Çитрĕ вăхăт таварма.
Ăшра çиллĕм туллиех,
Хуйхăм питĕ йывăр ман.
Вĕсем пырас çул çине
Çын тӳсми шăрăх ярăп,
Хамах çавă çул çинче
Тăрă çăл пулса ларăп.
Пырĕç те шыв ĕçĕçĕ,
Шыв ĕçсе киленĕçĕ...
Вара пуçне çийĕçĕ,
Пĕтĕ вĕсен пурнăçĕ!

Шăна вĕçсе тухать те
Вĕçтерет кĕмĕл çурта.
Кĕмĕл çуртран тухать те
Вĕçтерет ылттăн çурта.
Çаксенче те çилĕпе
Ылханаççĕ, тарăхнă,
Тăхăр пуçлă çĕленпе
Вуник пуçлин арăмĕ.

Али çитсен каялла,
Юлташĕсемпе пĕрле,
Уттаратĕ малалла
Шикленмесĕр сĕм çĕрле.

Пĕр ирхине, ир-ирех,
Сывлăш пăчăхса килет,
Сĕм вăрмана, уй-хире
Шăрăхлăх пусса илет.
Сывласа сывлăш тухмасть,
Юнпа хутăш юхать тар.
Ниепле май çук утма,
Хăть чунна пăвса кăлар...

...Умра пĕчĕк лупашка,
Тăрă çăл тапса сикет.
Çавăнтах пĕр чаплашка,
Унпа шыв ĕçес килет.
Икĕ паттăрĕ ĕçесшĕн,
Вĕсен шутсăр ăш çунать,
Анчах виççĕмĕшĕ, темшĕн,
Хăй чукмарĕпе сулать.
Çакăн хыççăн хай çăлкуçĕ
Хура юн пулса тăрать,—
Çавăнтах сывлăш та уççăн,
Сулхăнăн вĕрсе ярать.

Иккĕмĕш кунне татах ак
Вилĕм шăрăхĕ пусать.
Куç уçма çук, сывлама та,

Йăлт тусан мăкăрланать.
Çăлăнăç, тен, çакă пулĕ:
Умра ырă çурт ларать,
Анчах Али, ним пăхмасăр,
Вут чĕртет те çунтарать...
Виççĕмĕш кун ирех выçă
Виçĕ паттăр кашкăрла,
Тăранмаççĕ, хăть те мĕн çи,
Выçса супнă апшурла.
Инçе мар ак, вĕçхĕррисĕр
Ытарма çук сад ӳсет.
Çав сада пырса кĕмесĕр,
Канмасăр ăçтан тӳсен?..
Виноградĕ те, çырли те,
Темĕскер те пур унта.
Пиçсе çитнĕ улмисен те
Вăрри витĕр курăнать.
Ах, мĕншĕн çапла илемлĕ
Ытарма çук сад-ши ку?
Е Али пуçне çиесшĕн
Ӳссе ларчĕ мĕн-ши ку?
Хырăм выçă, пысăк хуйхă,
Улмине татас килет.
Çавăнтах хăрушă ыйхă
Алие пусса илет,

Хайхи чăтăмсăр ик тусĕ
Ик улмине татаççĕ,
Çавăнтах вĕсем пит пысăк
Тăвар юпа пулаççĕ.
Самантрах сисет Али те:
—„Кая юлнă, мĕн тăвас?
Çын хăйне упра пĕлмест-тĕк,
Ман ăна ăçтан упрас?“

Вуник пуçлă çĕлене
Вĕлернĕшĕн тарăхса
Арăмĕ ун çул çине
Тухса ларнă сад пулса.
Садри хĕрлĕ улмасем
Пулнă—мĕн тухатмăшсем,
Хĕрлĕ-хĕрлĕ çырлисем
Пулнă юн чăмăрккисем.
Али çакна сисет те,
Садри мĕнпур ырлăха
Тура-тура тăкать те,
Йăлт путарать шурлăха.
Лачкам шыва ўкрĕ вăл,
Йĕп-йĕпе çан-çурăмĕ...
Вăт эсрелĕ, вăт мăшкăл—
Тин тăранчĕ хырăмĕ.

Малалла кайсан-кайсан,
Тепĕр çичĕ тавлăкран,
Чугун ту çумне çитсен,
Канма выртрĕ пĕр пĕччен,
Выртрĕ тул çутăличчен.
Выртать Али, шухăшлать
Хăйĕн тусĕсем çинчен...
Çав хушăрах асăнать
Иртнĕ çапăçу çинчен.
Текех ĕнтĕ тĕнчере
Çĕнекенĕ çук ăна.
Ку тĕнчере вăл пĕрре,
Пĕр Али-Паттăр кăна.
Анчах инкек пĕтмен-мĕн,
Вăрансан вăл ирпелен,
Хальччен никам тĕкĕнмен
Чул юпана тŷнтерет.
Тŷнтерет те тĕлĕнет,
Сывлăшĕ ун пŷлĕнет,
Хайхи юпа айĕнчен
Тухать тата пĕр çĕлен.
Вуник пуçлă çĕленрен
Хăрушрах-мĕн ку çĕлен,
Вăл çĕре кисретнĕрен
Ирĕксĕрех шикленен.

Лăстăр лăстăр силленет,
Аслати пек тулхăрать.
Те ахаль, те çилленет,
Сăннине тăсса хурать.

Ç ĕ л е н-п а т ш а:

Эп виççĕр çул выртатăн,
Эсĕ вăтăр çул утман..
Ма хускатрăн? Эп, ыйтатăп!
Мана канлĕ вырăнтан?
Виçĕ ывăлăм, виç кинĕм,
Пĕтрĕç ман сана пула,
Вут-хĕмпе çунать ăшчикĕм
Ман, çак хуйăха пула.
Чун илмесĕр каçармастăп.
Парăнассăм çук сана.
Чĕреллех тытса кышлатăп,
Чĕреллех ĕçĕп юнна!

Али йăл-л кулса илет те
Çĕлене çапла калать.

А л и:

Çитĕ виççĕр çул ĕмме
Пирĕн çĕрĕн сĕткенне!
Сан тискер чунна илме
Килтĕм çак ту хĕррине.

— Сан тискер тӑванусем,
Хура юнлӑ тӑшмансем.
Пуӑннӑ-мӗн юн кӳпсе,
Ҫут тӗнче ятне ҫӗртсе.
Тух-ха, сив юн шӑтӑкран!
Ҫӗр хӑлӑпӗ санӑн мар!
Хӑвӑрт-хӑвӑрт тухмасан,
Алӑра пур ман чукмар!
Али-Паттӑр чукмарне
Вӑхӑт сана парӑнма!..

Ҫӗлен патши чашкӑрма
Тытӑнать ҫиленнипе,
Алие хыпса ҫӑтма
Карать хапха ҫӑварне.
Али утне утланать,
Хатӗрлетӗ чукмарне.
Шӑлсенчен пӗрре персе,
Темиҫе шӑл ӳкерсе,
Сиктерсех тухса каять
Ҫӗлен витӗр вӗҫтерсе.

Хӑвалать ҫӗлен, ҫиленнӗ
Аҫа-ҫиҫӗм пек урса.
Алие ӑҫтан ҫитейӗ,
Юлаймарӗ те курса.

Али ак персе ҫитет
Тикĕт тăвакан патне,
Пĕр пичĕке хатĕрлет
Сăмала ҫĕлен ятне.
Тикĕт тăвакан ҫынсем
Хапăл тăваҫ Алие,
Сăмалийĕ вĕресен
Тултараҫ пичке ăшне.
Ак, ҫĕлен персе ҫитет,
Кăларать сăнна тăсса.
Пĕр шăвать вăл, пĕр сикет,
Сăмахлатĕ чашкăрса.

Ҫ ĕ л е н п а т ш а:

Алие тупса парсан,
Сирĕн айăп пулас ҫук.
Эхĕр те пĕр тупмасан,
Сиртен пĕри юлас ҫук!..

Ĕ ҫ л е к е н с е м:

Сана эпир, чыс туса,
Лайăх кĕтсе илтĕмĕр.
Вырт эс ҫăварна карса,
Эпир ăна чикĕпĕр!
Али-Паттăр унсăрăн
Сан ҫăварна кĕрес ҫук,

Тĕнчери пĕр паттăрăн
Чунне эс илеес çук:
Çĕлен çăварне карать
Пĕркеленнĕ пичĕпе,
Çăвара кĕрет каять
Тем пысăкĕш пичĕке.
Шатăр тутарса çыртать
Çĕлен хайхи пичкене,
Сăмала юхса тухать,
Çунтарать ун çăварне.

Ç ĕ л е н-п а т ш а:
Али-Паттăр пулмарĕ
Ку киревсĕр пичкере,
Тем хăямат, тем мурĕ
Тӳсме çук ку пĕçерет!

Али-Паттăр ирĕкре
Çӳрет хăвăрт вĕçтерсе,
Çĕлене каллех, тепре
Пăхасшăн вăл пĕçертсе.
Катка ăшне туп-тулли
Тултаратĕ вăл тăвар,
— Пулмăп,—тет,—çĕлен кулли,—
Хыптарап тепĕр çăвар.
Çĕлен хуса çитсессĕн,

Унăн çуннă çăварне
Çынсем персе чикеççĕ
Катка тулли тăварне,
Али-Паттăр тусĕсем—
Тăвар тăвакан çынсем.

Çĕлен тилĕрсе, урса,
Темĕн те пĕр çĕмĕрсе,
Алие пырать хуса.
Алийĕ те чее çав,
Юри пынă илĕртсе
Çак çĕлене тимĕрçе.

Тимĕрççем:

Мухтав, чаплă Алие,
Пире çăлакан çынна!
(Сакăрвунă тимĕрçĕ
Çӳлелле йăтаç ăна).
Санăн чапу сарăлни
Пирĕн пурнăça ăнтарать.
Çак тĕнчере эс пурри
Пире савăнăç парать.
Утмăл пăтлă чукмар мар,
Çĕр пăтлине тăвăпăр.
Саншăн нимĕн те шел мар,
Мĕнпур вăя парăпăр.

Али:

Усал юнăн тĕнчере
Тумламĕ типтĕр тесен,
Пур тăшмана пĕтерсе,
Нимрен хăрас мар тесен,
Çĕлен йăхĕ ан юлтăр,
Вĕсен патши тĕп пултăр!
Ак кунта вăл хăй çитĕ,
Сиртен пулăшу ыйтĕ...

Çĕлен çитет чашкăрса
Хайхи пысăк лаç умне.
Тимĕрçĕсем васкаса
Питĕреç лаç алăкне.

Çĕлен-патша:

Ырлăх парăп, тимĕрçсем,
Алие тытса парсан.
Йалт пĕтерĕп вĕлерсе, —
Ăна тытса памасан!

Тимĕрçсем:

Меслет çук ăна тытма,
Яхăнне те вăл ямасть,
Хăяймастпăр çулăхма,
Пирĕнтен вăл хăрамасть.

Пысăк-пысăк хăйрапа
Темĕскер хăйранă пек,
Çĕлен тăчĕ çулама
Хайхи лаçăн алăкне.
Çула-çула алăка
Çĕлен витĕр шăтарать,
Алăк евĕр чĕлхине
Шăтăк витĕр кăларать.
Хыпашлать çине-çинех,
Тăсăлать тискер чĕлхе,
Вучахран чĕлхе çине
Сирпĕнет хĕрӳ хĕлхем.
Анчах çĕлен чĕлхине
Пурĕпĕр калла илмест.
Хăть мĕскер сап ун çине,
Ăна нимĕн те витмест.
Аллă пăтлă кĕлеще
Али-Паттăр аллинче,
Лайăх хĕрнĕ кĕлеще
Тимĕрçĕ вучахĕнче.
Пирĕн Али хĕстерет
Хайхи çĕлен чĕлхине,
Мăн шинапа явалать
Вăл хăйĕн кĕлещине.
Çĕлен-патша чашкăрать,

Авкаланать, яванать,
Урлă-пирлĕ сиккелет,
Али çаплах хĕстерет.
Çав вăхăтра тимĕрçсем
Тытрĕç çивĕчĕ хĕçсем,
Тискер çĕлен патшине
Йăлт турарĕçĕ вĕсем.
Пĕтерсессĕн тураса,
Али тавра пухăнчĕç,
Чун-чĕререн тав туса,
Ĕмĕрлĕх ырă сунчĕç.
Али çĕлен шăтăкне
Пырса кĕчĕ васкаса,
Тупрĕ çĕрĕн хăлăпне
Хучĕ çĕре çавăрса.

Али пăхрĕ çавăнса
Ак, хăньчен хăй тĕлĕнет.
Унта вак çĕлен-калта,
Йăшăлтатаç кĕтўпех.
Али пĕр чугун кăлай
Хучĕ лайăх меллесе,
Çапрĕ çилĕ килнĕ май,
Шанчăклă чукмарĕпе.

Кăлай иртрĕ кĕрлесе,
Аслати кĕрленĕ пек.
Çĕлен-калта чунĕ те,
Çĕр çине юлмарĕ тек.

Уçăлчĕ телей тĕнчи:
Пĕтĕмпех чечек те сад,
Çавăнтах Али савни
Кăк пăмпа чĕр шыв ăсать.
Ку хĕре вăл илсе килнĕ
Вăрă-патша туйĕнчен,
Çĕленсем-мĕн тытса килнĕ
Ăна Али куриччен.
Ак кунтах, çăл патĕнче
Кĕмĕл-кĕмĕл çеçкесем...
Çичçĕр çеçке хушшинче
Саванаççĕ тимĕрçсем.
Çавра кӳлĕ хĕрринче
Ылттăн курăк ешĕрет,
Ылттăн курăк хушшинче
Ларса тухнă пĕр ĕрет,
Али-Паттăр шăллĕсем.
Тăхăр тăван пĕрлешсен,
Тăхăр тавлăк саванаç.
Иртсе кайнă кунсене

Ылханайса асăнаç.
Асăнаççĕ ашшĕне те,
Асăнаççĕ амăшне...
Асилеççĕ нушине те,
Хăйсем выçă ларнине.

...„Ĕмĕр шанми çеçкесем
Илемлĕн ларччăр тесен,
Ылттăн сывлăм шăрçисем
Сӳнми çутăлччăр тесен,
Сивĕ хĕл те кирлĕ мар,
Хура кĕр те кирлĕ мар,
Телей тĕнчи çех кирлĕ.
Ăна тупма вăй кирлĕ.
Эсĕ кайăн вăй виçме
Таçти-таçти ют çĕре,
Анчах кун пек илеме
Kураймăн эс тĕнчере.
Лайăх, сывă çавăрнса
Хамăр çĕре таврăнсан,
Çĕрĕн хăлăпне тупса,
Çĕре çавăрса хурсан,
Çав телейлĕх тĕнчине
Куçу тинех курĕ сан!“.

Çак сăмахсене Али
Нихăçан асран яман.
Çĕр çинче телей тĕнчи
Пуласса шаннă ялан.
Çĕрĕн хăлăпне тупса
Çĕре çавăрса хурсан,
Телей тĕнчи ялкăшса,
Хĕвел пек шуса тухсан,
Пирĕн Али-Паттăра
Урăх ним кирлĕ пулман,
Çут тĕнчери пусмăра
Витнĕ ĕмĕрлĕх тусан.

Çак юмаха шав яраççĕ,
Аслă Виçпӳрт ялĕнче.
Юратса сӳтсе яваççĕ,
Али Паттăрсем çинчен.

Редактор Стихван Шавлы. Тех. редактор Н. Степанов.

Послано в производство 12/VIII—40 г. Подписано к печати 25/IX-40 г. НТ 2553. Зак. № 528 Тир. 5000 экз.
Формат бум. 58×84 Объем 2,5 п. л.

г. Чебоксары, тип. № 1 НКМП ЧАССР.

Цена 2 руб.

ВЛАДИМИР
БАРАЕВ

АЛИ
БАТЫР

На чуваш. языке

Госиздат ЧАССР
1940